

Семинар резюме 24/11/2008

Семинарът протече много оживено.

Сутрешната сесия бе водена от Ирина Генова - доцент и ръководител на департамент "История на културата" в НБУ; а следобедната - от Димитър Вацов, доцент по социална и политическа философия в НБУ.

Милена Гест

разказа за интеграцията на маркантните места на социалистическия реализъм в новите социални функции на централните градски части в източно-европейските столици - София, Варшава, Будапеща, Букурещ.

Тя се спря на съвременната банализация на представителните правителствени пространства и наслагването на символизацията на градската топография.

Представи степените на осъзнаване значимостта на архитектурното наследство от периода на комунизма като историческа необходимост:

В Букурещ - чрез фазите на оценка и префункционалиране на Двореца на народа приютил парламент, няколко министерства, музей на модерното изкуство и разполагането на най-големите банки в средата около него.

В Будапеща - чрез "изтласкване" на монументалните паметници от централната част в музей на тоталитаризма в периферията на града и по този начин унифициране на символните им йерархични стойности.

Във Варшава - чрез многократно префункционалиране на пространството около дома на културата и валидиране на паметниците на тоталитаризма на европейско ниво чрез обявяване на списък от 77 обекта с национално значение.

Меглена Златкова

положи най-общо града като вечен преход и Пловдив чрез водещите митове на неговото представяне в исторически дискурс като съотношение на локално/национално/наднационално от втората половина на ХХ век. В този контекст тя описа мястото и ритуалните практики, упражнявани по време на социализма в мемориала "Братска могила" (1974), който днес е изоставен, ограбен, недостъпен за публика и обречен на забрава.

Чрез сравнение със съдбата и идеите за обживяването на други мемориали в Пловдив бяха очертани вариантите за неговото (не)приобщаване към съвременния живот на града.

Йоана Йоса

представи Дома на народа в Букурещ, построен от Н. Чаушеску, като една от най-големите по площ и обем обществени обекти в света, прегазил огромен брой исторически сгради и квартали, чрез опитите за неговото префункционалиране и десакрализиране след политическата промяна през 1990 г. по пътя на разнообразни конкурси и използване от различни институции.

Благовест Вълков

говори за начините на създаване на мемориални архитектурни форми в качествата си на познавач на проблема отвътре - като проектант и отвън - като изследовател. Според него натрупаните огромен опит и художествено майсторство от архитекти, художници и скулптори при широко разгърнатото строителство на мемориали в социалистическа България, не се оползотворяват в наши дни поради смяна в механизма на възлагане и изпълнение на социалната поръчка.

Николай Вуков

запозна със състоянието на мемориалните обекти и отношението към тях след политическите промени в България. Той предложи темпорална и съдържателна класификация на разнообразните видове мемориално строителство през социалистическата ера, като посветени на Руско-турската война и Съветската армия, на отделни исторически фигури, на антифашистката борба и загиналите герои, на значими събития от българската история и особено на 1300 години България. Общото му заключение сякаш навеждаше на идеята, че в условията на криза на социалното съзнание, паметниците и от други епохи са обречени на същата забрава, на каквата и тези от времето на социализма.

Елица Станоева

представи централния градски площад на София ("Девети септември") в неговия исторически и семиотичен генезис на ключово публично пространство за тоталитарната власт чрез разказа за появата, предназначението и използването на сградата на мавзолея на Георги Димитров.

Тезата на проф. Б. Вълков за универсалната изразност на простите мемориални форми, и поради това - освободеност от идеологическа и политическа семантика, не бе приета еднозначно. Бе изразено несъгласие с нея като неефективна идея за "изкуство за изкуството" (Ирина Генова) и като лишаване на формите от контекста на пораждащата ги културна ситуация, който им придава оценъчни аспекти (Любинка Стоилова).

Жан Филип Фрей

резюмира пространствените характеристики и възможностите за политическа, социологическа и естетическа оценка на обществените пространства в градската среда като средство за разшифроване на различните общества. Дискредитацията на едно обществено пространство води до неговото отхвърляне, обругаване и ограбване.

Системата от отделни аспекти на оценка, които той предложи, би могла да формира изчерпателен комплекс от критерии за селекция на паметници на културата от времето на тоталитаризма, независимо от приведените примери за относителност на ценностите и тяхната противоречива интерпретация от различни култури.

Милена Якимова

предложи жив, артистичен и интригуващ прочит на съвременното отношение към останките от монументални публични места на тоталитаризма. Тя разгледа фазите на преосмисляне на близкото минало чрез редопологане на различни йерархични стойности в индивидуалната памет (помпозни социални практики и индивидуални поведенчески актове на отрицание наред с популярни марки храни и елементи на бита). В този контекст, според нея профанацията на монументалните обществени пространства от по-младите поколения е по-скоро залог за запазването, обживяването и безболезненото им преосмисляне, наместо изтласкване на преживяното в къшетата на колективната памет, което би застрашило психологическия комфорт на обществото.

Елена Димитрова

направи бърз преглед на начина на функциониране на наследените от времето на тоталитаризма монументални обществени пространства в различни по големина български градове през последните 20 години. Тя разгърна виждане за града като процес, който не се поддава на дирижиране, и изтъкна ценността на публичните фрагменти в постсоциалистическия, постмодерен град като места за всички, за всякакви индивидуални поведенчески актове, които не смущават свободата на другите.

В този дух нейните студенти по урбанизъм в УАСГ - **Ивайло, Емилия, Велислава, Силвена и Христо**, представиха с много ирония в своя видеоклип "Монументалните соц. комплекси - шанс за градската култура" разнообразни възможности за бъдещо използване на паметника "1300 години България" пред НДК в София - за паркур и скално катерене, като телевизионна кула или билборд за реклами и обяви, за обществен часовник, шанца за скейбордни еквилибристики, ретранслатор на безжичен интернет, място за DJ и други водещи при организиране на всякакви празненства и забави.

Във филма **СЛЕДА** на Нели Георгиева и Росен Коев парк-паметникът на българо-съветската дружба във Варна бе пречупен през личния спомен на една бивша ученичка в близката френска гимназия и серия дневни интервюта със скулптора Альоша Кафеджийски. Авторът обича своето дело и не може да си представи каквато и да било пластична промяна; не би отстъпил авторското си право безвъзмездно. Въпреки запустението, хълмът с 300-та стъпала към монумента предоставя вълшебна панорама на морския град и възможности за разходки и отдих, но засега се обживява само от питомците на близката гимназия, за които предназначението на монумента и принадлежността на солдатите са останали неизвестни. Обемите, скрити зад мощните войнишки фигури - някога сакрално осветени и аранжирани с музейни експозиции, днес са разграбени и мрачни, зазидани - заради откраднатата врата, макар че сигурно биха могли да се употребяват по някакъв начин.

Николай Савов проследи изграждане на същия парк-паметник и резюмира своята висока оценка за неговите монументални и естетически качества.

Емилия Кълева

изложи своите идеи за паметника, озаглавяващ създаването на БРСДП/БКП/БСП на връх Бузлуджа, като документ на тоталитарната епоха, който да се реанимира чрез включване в национални и международни културни маршрути след реновиране и организиране на интериорите му и средата около сградата като музей на тоталитарното минало. Освен полагането му в триъгълника от забележителности - долината на тракийските царе около Казанлък, Връх Шипка и връх Бузлуджа, като част от подстъпа към сградата на върха е развит информационен център. В следващата отсечка се предлага да се струпат паметници на тоталитаризма от други места (подобно на музея на тоталитаризма в Будапеща). Кулминацията на разказа е сградата на върха, чийто разграбен и поруган интериор разтърсва с размера на вандалщината. Сред мозайките - дело на отлични български художници като Димитър Киров, Йоан Левиев, Енчо Пиронков, Христо Стефанов, Иван Кирков, най-изчоплени от ликовете на видни комунистически дейци са лицата на Тодор Живков и Людмила Живкова; всичко останало е изтърбушено, разпиляно и оголено до бетон. Предложението е да се реновира интериорът на залата наполовина, а впечатлението за съвременната социална дихотомия да се постигне в контраста със съществуващата разруха в другата част. За финансирането и провеждането на подобна амбициозна адаптация и реставрация се предложи публично-частно партньорство.

Последната презентация предизвика оживени реакции:

Димитър Вацов резюмира, че летищата чиния е катастрофирала в Бермудския триъгълник между върховете Бузлуджа и Шипка, и долината на тракийските царе. Докладващата бе провокирана, че в предлагания от нея триъгълник от обекти, формиращи културен маршрут с международна значимост, най-високата позиция е заета от комунистическия паметник на връх Бузлуджа.

Основателно се постави въпросът кой е стопанинът, зарязал имота на

вандалски произвол. Подразбра се, че комплексът е публична държавна собственост, тъй като е строен предимно с държавни средства.

След откриването на изложбата СЛЕДА в залите на Червената къща, се проведе дискусия за съдбата на паметника "1300 години България" пред НДК в София.

Георги Лозанов, медиен експерт

заяви, че като модератор няма да заема страна в дебата и предостави последователно микрофона на участниците за кратки експозета и на публиката в препълнената зала за изказвания и въпроси. Основните тези се центрираха по следния начин:

Христо Друмев, директор на НДК

Да се възстанови паметникът съгласно първоначалния проект, който не е бил изпълнен точно.

Петър Диков, главен архитект на София

Паметникът не е политически и идеологически, а изразява славното историческо минало. Скулптурните групи на проф. Валентин Старчев са много добри. Неблагополучията са с облицовката от плочи, които падат и застрашават минувачите. Затова и паметникът е ограден.

Според устното предание, причината за физическия упадък на паметника се корени в кратките срокове на неговото изпълнение в навечерието на тържествата, отбелязващи 1300-годишната история на България. Скъпият силиконов кит, доставен специално от Швеция за уплътняване на фугите между облицовъчните мраморни плочи и предпазване на носещата метална конструкция, бил измит от пожарникарите при почистването в деня на тържественото откриване на паметника преди да са изтекли технологично необходимите 24 часа за неговото втвърдяване.

Запустението, в което е потънал е недопустимо. Дошло е време той да се приведе в по-приличен вид. Миналата пролет е изчистено пространството около НДК. С напредване строителството на метростанциите по лъча "север - юг", догодина ще започнат строителни дейности около НДК. Предлага паметникът да се възстанови като се оголи металната конструкция и се запазят скулптурните групи на проф. В. Старчев.

Тодор Булев, Зам.-председател на Съюза на архитектите в България

Интензивното монументално строителство в близкото минало изобилства с хубави паметници и възпита много добри професионалисти. Паметникът трябва да се възстанови след обсъждания на решения в професионалните среди.

Лъчезар Бояджиев, изкуствовед

Да се възстанови паметникът, като металната конструкция се вгради в стъклени обеми, каквито архитектите ползват повсеместно в съвременността.

Цоню Корнаджев, издател

Да се разруши, както е показало и времето, защото този паметник представя изкривено виждане за историята на България.

Валентин Старчев, скулптор на паметника

Проектът е избран в конкурс между три колектива (В. Старчев, В. Минеков, Б. Гоцев). Амбицията на авторите е била да се постигне внушението на цялостен ансамбъл. Каквото и решение да се вземе, няма да му попречи. С времето все повече се убеждава, че оголената конструкция - червена, както е била боядисана в началото с миниум, ще изглежда по-съвременно, по-модерно.

Гражданин

Да се предизвика референдум.

Гражданка

Паметникът е много грозен и изобщо не се харесва от софиянци. Да се разруши.

Ирина Генова, изкуствовед

Намираме се в клопката на невъзможно решение - нито да се разруши, нито да остане този паметник. Отправя апел да не се наливат средства в него, след като в цялата история на София като столица няма нито една целенасочено изградена институция на паметта.

млад гражданин

Дебатът е показател за гражданското мислене. Въпреки това, няколкостотин паметници се рушат - сгради и монументи с голяма художествена и архитектурна стойност, а на тяхно място изникват стъклени обеми.

Христо Буцев, журналист

Важно е да се знае чия собственост е паметникът? Кой стопанисва цялото пространство около Националния дворец на културата. Възможно ли е то да се ограда, както се прави по света.

авторка на озеленяването на комплекса пред НДК

НДК е замислен като комплекс за култура. Колективът е награден с голямата награда на Мадрид по предложение на арх. Жорж Кандилис. Днес околното пространство е напълно променено и ограбвано. Съществуващите дюзи и прожектори на водната каскада са демонтирани, за да не изчезнат. Въпреки това днес те са загубени. Нужно е да се търси отговорност за разсипията. Най-добре да се възвърне първоначалният замисъл на парка, двореца и паметника.

Константин Павлов, издател

Патетичното отношение към историята, изразено в паметника, е съмнително и неефективно. Това поставя под въпрос смисъла на съществуването му.

Любинка Стоилова, архитект

Възстановяването на паметника не може да се мисли без възстановяване на околното пространство, особено на съседната детска площадка, която и след почистването на цялата околност е занемарена и неизползваема. Важно е да се знае какво ще струва това и готово ли е обществото да поеме тези разходи. Специалистите трябва да пресметнат и изготвят разчети какво ще струва на данъкоплатеца цялостното обновление - на етапи. В България референдумите нямат традиция, както е в Швейцария. Но гражданите имат легитимно представителство в Столичния общински съвет. Направените разчети могат да се представят пред общинските съветници и те да решат кой вариант е най-благоприятен.

Юлиян Попов

Паметникът да се разруши и да се възстановят стените с имената на загиналите във войните. Но все пак трябва да се има предвид, че и разрушението ще струва пари.

Боряна Парушева, архитект

Да се организира международен конкурс за архитектурни решения от специалисти.

Тодор Булев, Зам.-председател на САБ

Възможни са разнообразни решения, които специалистите да предложат въз основа на този дебат и други мнения на гражданите. Разбира се, при реконструкцията трябва да се обнови и околното пространство.

Христо Друмев, Директор на НДК

Собственик на пространството около НДК е Столична община. В противовес на злоупотребите с общинска собственост до неотдавна, дошло е време това централно място да придобие привлекателен вид за гражданите на София и за чужденците.

Петър Диков, Главен архитект

От 2001 г. собствеността върху паметника е прехвърлена от Държавата към Столична община. Носталгията по близкото минало не променя факта, че мястото, където днес е НДК, не бе от най-привлекателните преди дворецът да бъде построен. В момента, по инициатива на дружеството на военните от запаса, войнишките паметници се възстановяват и ще бъдат поставени в южния парк, в близост до търговския "Сити сентър".

За край на дебата, да се приеме решение да се свалят облицовъчните плочи и да се остави металната конструкция видима като се боядиса в червено, което съответства на мнението на проф. Старчев.

В ъгъла на залата тихо седя през цялото време **арх. Павел Попов** - бивш общински съветник, винаги с актуална гражданска позиция (В тази връзка виж статията му "НДК. Държавен? Общински? Частен?", в. Култура, бр. 35 (2518), 15 октомври 2008; <http://www.kultura.bg/article.php?id=14774#edno>)

В заключение, и семинарът, и дебатът не извлякоха конкретни препоръки за действие. В някаква степен те показаха, че половинвековната тоталитарна система е създала дълбоки структури и зависимости, които до днес - 20 г. след началото на промените, остават недоразрушени и действени. На техния фон монументалните комплекси на комунистическия режим са само върха на айсберга. Колко време ще отнеме разтопяването на ледовете - на този въпрос семинарът също не отговори.

Ползата от тези събития е, че проблемите се обговориха отново - по-целенасочено и толерантно. Остава и материалната следа от тях - фотоизложба, която още може да се види в Червената къща; филм; бъдещо отпечатване на материалите; ползотворни контакти между участниците. В този смисъл, целта на организаторите е постигната.

Остава открит въпросът дали скоростното обновяване на паметника "1300 години България" по повод 130-годишнината от обявяването на София за столица няма да се превърне отново в кампанийно разходване на средства, както при неговото изграждане.

Записа: Любинка Стоилова - София, 25.10.2008